

O průzkumu čtenářských zájmů mládeže, který koncipovala, organizovala a zpracovala autorka této stati, pracovnice katedry sociologie a psychologie VŠE, pro nakladatelství Mladá fronta, jsme přinesli první informaci v Sociologickém časopise 1965/5. Byla to informace o přípravě a provedení průzkumu. Tato druhá část přináší stručné zhodnocení statistického výběru a některé výsledky průzkumu, který byl realizován v dubnu 1965.

Zhodnocení výběru

Jak již bylo vyloženo v první části naší informace, v průzkumu jsme uplatnili dotazník (který jsme již uveřejnili), interview s elitními čtenáři, s knihovníky a pracovníky prodejen Knihy, n. p., a studium objektivního materiálu. Základní technikou, dotazníkem, bylo zkoumáno celkem 5 623 mladých lidí v Čechách a na Moravě ve věku od 15 do 30 let. Z toho bylo 2 763 studujících — včetně učňů, 2 587 zaměstnaných mladých lidí a 273 vojáků základní služby. Průzkum byl realizován v 99 školách (tj. učňovských, středních odborných a odborných, středních všeobecně vzdělávacích a vysokých) a v 156 podnicích a institucích. Zatímco zásady náhodného oblastního dvoustupňového výběru, který jsme uplatnili v souboru studující mládeže, byly vcelku dodrženy, zásady záměrného oblastního dvoustupňového výběru v souboru zaměstnané mládeže byly narušeny některými nepříznivými okolnostmi. Především to byly nedokonalé seznamy podniků v některých hospodářských oblastech, z nichž jsme vycházeli (reorganizacemi byly některé hospodářské jednotky likvidovány, přemístěny apod.), dále to byla rozptýlenost pracovišť některých závodů a provozů (zejména v zemědělství, stavebnictví, dopravě, lesnictví, ale i v průmyslu), ztížená přístupnost některých provozů (doly), nepříznivá věková struktura některých podniků aj. Problémem

na některých pracovištích bylo také seskupování vybraných mladých pracovníků do skupin pro průzkum. Zatímco školy se ukázaly být velmi vhodnými výzkumnými jednotkami — i když jsme většinou nezkoumali třídy jako celky, ale vybírali žáky různých tříd —, při zajišťování průzkumu v podnicích se objevily značné obtíže právě při shromažďování respondentů do skupin. Asi z jedné třetiny musel být dotazník předáván jiným způsobem, než jak bylo stanoveno, musel být předán se stručným vysvětlením individuálně a potom zase individuálně odevzdán. V několika podnicích byli získáni pomocníci, kteří podle stanovených zásad dotazníky předali, pak získali zpět a odeslali.

Vinou všech zmíněných okolností byl vzorek zaměstnaných mladých lidí ochuzen. Zatímco v projektu jsme předpokládali, že bude vybráno 3 700 respondentů ze souboru zaměstnaných mladých lidí (plus 300 vojáků základní služby), podařilo se získat dotazníky pouze od 2 587 zaměstnaných mladých lidí a od 273 vojáků. Pokud jde o sociálně profesionální strukturu vzorku pracujících, lze stěží posoudit, nakolik odpovídá struktuře zvoleného základního souboru, protože podklady pro taková třídění naší populace nebyly a nejsou k dispozici. Nutno přiznat, že zmíněné okolnosti zajišťování průzkumu způsobily, že došlo k určitým disproporcím mezi počty nekvalifikovaných a níže kvalifikovaných na jedné straně a výše kvalifikovaných pracovníků na straně druhé. Velmi ochuzen byl vzorek mladých zemědělců (rozuměj fyzicky pracujících), jejichž soustředění pro průzkum bylo v daných termínech mnohde neuskutečnitelné. Značný podíl ve vzorku má skupina středně odborných pracovníků, mezi něž jsme ovšem počítali i kvalifikované úředníce, mistry v závodech, středně kvalifikované techniky apod. (kontrolním kritériem pro zařazení res-

pondenta do příslušné sociálně profesio-
nální kategorie byl dosažený stupeň
vzdělání). Tato skupina má ovšem patrně
disproporci i pokud jde o členění mezi
pohlavími.

vatel — 619 respondentů, z obcí nad
50 000 obyvatel — 1 001 respondentů.

Pokud jde o věkové složení studujících,
bylo dáno typem školy. Věkové složení
zaměstnaných mladých lidí bylo toto: 15

Tabulka 1

Základní údaje o výběrovém vzorku

Sociálně profesio- nální postavení	Počet studujících			Počet pracujících			
	Celkem	z toho		v %	z toho		celkem v %
		muži	ženy		muži	ženy	
Učni	1609	1004	605	100	52,9	47,1	58,3
Žáci OŠ, SOŠ	550	165	385	100	30,0	70,0	19,9
Žáci SVVŠ	335	127	208	100	37,9	62,1	12,1
Studující vys. škol	269	153	116	100	56,9	43,1	9,7
Celkem	2763	1449	1314	100	52,4	47,6	100,0
Dělníci a zaměstnanci nekvalifikovaní	506	168	338	100	33,2	66,8	19,2
Zemědělci	63	28	35	100	44,4	55,5	2,4
Kvalifikovaní dělníci	499	317	182	100	63,5	36,5	19,3
Stř. odb. pracovníci	1241	383	858	100	30,9	69,1	48,0
Příslušníci inteligence	278	185	93	100	66,5	33,5	10,7
Celkem	2587	1081	1506	100	41,8	58,2	100,0

Složení vzorku vojáků bylo toto: 60
dělníků a zaměstnanců nekvalifikovaných,
11 zemědělců, 142 kvalifikovaných dělní-
ků, 53 středně odborných pracovníků,
7 příslušníků inteligence.

Složení respondentů-studujících podle
velikosti obce, v níž žijí převážnou část
týdne, bylo toto: z obcí do 5 000 obyvatel
— 752 respondentů, z obcí od 5 001 do
10 000 obyvatel — 413 respondentů, z obcí
od 10 001 do 50 000 obyvatel — 656 res-
pondentů, z obcí nad 50 000 obyvatel —
935 respondentů.

Složení zaměstnaných respondentů po-
dle velikosti obce, v níž žijí převážnou
část týdne, bylo toto: z obcí do 5 000
obyvatel — 646 respondentů, z obcí od
5 001 do 10 000 obyvatel — 413 respon-
dentů, z obcí od 10 001 do 50 000 oby-

vatel — 275 respondentů, 19 až 21
let — 842 respondentů, 22 až 25 let —
923 respondentů, 26 až 30 let — 547 res-
pondentů.

Ve vzorku vojáků byly zastoupeny jen
dvě naše věkové skupiny. Převážně byla
zastoupena 2. věková skupina.

Z uvedených důvodů můžeme vzorek
zaměstnaných mladých lidí považovat za
reprezentativní jen ve vnitřních skupinách
sociálně profesio-nálních skupin. Z výsled-
ků celých socioprofesionálních skupin
můžeme dělat závěry pouze o tendencích
v základních znacích. Vzorek studujících
můžeme považovat za reprezentativní
v základních skupinách a znacích.

*

V této stati můžeme zveřejnit jen malou část z velkého množství výsledků průzkumu. Pokusíme se především odpovědět na některé hlavní otázky, které jsme položili našemu zkoumání v projektu.

Co čte mládež, jaké druhy literatury čte mládež a její skupiny?

Nejen výpis odpovědí z interview zainteresovaných čtenářů, ale i sociografický snímek oblíbené četby respondentů základních vzorků (tj. mládeže vůbec a jejich skupin) svědčí o značné oblibě nově vydávané literatury. Zdá se, že je zbytečná často vyslovovaná obava, že velká část mládeže žije literárně z nejrušnějších „konzerv“ prapodivného obsahu. I když se ve snímku objevují jako oblíbené knihy z poslední doby i tituly typu červené knihovny či různé „krváky“, není jejich výskyt častý. Převládá rozhodně literatura nově vydávaná, umělecky hodnotná. Jen u učňů a nekvalifikovaných dělníků se tituly staré nehodnotné literatury objevují častěji, a častěji se ozývá kritický tón na adresu beletrie ze současnosti či vůbec novější beletrie. Tito mladí lidé si velmi často stěžují, že v beletrii ze současnosti „se pořád mluví jenom o práci“, že „všechno je nalakováno na růžovo“, že „to začíná neuvědomelostí a končí to uvědomelostí“, apod. Řada takovýchto výroků svědčí o opoždění hodnotících kulturních informací, a zde především literárně kritických informací přejatých většinou z mikroprostředí rodiny, pracovní skupiny, party apod.

Vcelku je ale obliba beletrie ze současnosti značná; zvláště často jsou citována díla pojednávající o životě dnešních mladých lidí. Z těchto hledisek nutno ocenit např. *Neobyčejnou třídu* od H. Šmahelové, *Jako zabít ptáčka* od H. Leeové, *Divky tepané ze stříbra* od M. Majerové, novely I. Kříže, J. Procházky, V. Mináče, J. D. Salinger, W. Saroyana aj. Mládež v těchto knihách hledá a nachází rezonanci svých vlastních prožitků, postojů a názorů, nachází odpovědi „na velké i malé životní otázky“. Přitom je nutno konstatovat, že takových knih pro mládež je stále citelný nedostatek, který jen brzdí získávání a vývin mladých čtenářů, omezuje působení krásné literatury na mládež v širokém sociálně etickém a so-

ciálně estetickém slova smyslu. Ukazuje se, že „lafka“ náročnosti umělecké literatury vydávané v nakladatelství zaměřeném na mládež (MF) leží z hlediska široce diferencovaných čtenářských potřeb příliš vysoko. Leží zhruba na úrovni četby vysokoškoláků, u nichž se projevy potřeby velmi náročné. Toto konstatování nemůže jistě znamenat snížení požadavků na umělecký profil nakladatelství, mělo by ovšem znamenat navíc vnesení nových sociologických zřetelů do ediční politiky.

Z mnoha výpovědí je patrné, že mládež, zejména její 1. věková skupina, potřebuje nacházet v literatuře určité citové, morální a estetické vzorce chování a jednání. Potřebuje literaturu se zřejmými povahovými rysy a životními záměry. Proto se tak často objevovaly ve výpovědích silné literární postavy typu Meresjeva, Fučíka, Vinnetoua, Goldringa aj.

U studující mládeže byly oblíbené literární postavy uváděny v pořadí četnosti uvedeném v tabulce 2.

Obliba románově zpracovaných životopisů M. Curie, V. Gogha, J. Londona aj., zjištěná průzkumem, potvrzuje závěr, k němuž dospěl již O. Chaloupka po průzkumu četby v redakci MY 64; totiž závěr o potřebě literatury „non fiction“ u našich mladých čtenářů, to znamená literatury faktu, v níž není nic vymyšleno, zidealizováno. Často mladí čtenáři oceňovali, že „autor to napsal tak, jak se to skutečně stalo“. Zdá se, že tato literatura může být účinným lékem proti předčasné a jednostranné skepsi ve vědomí mládeže.

Návyk nacházet v beletrii vzorce jednání s sebou ovšem nese nebezpečí vzorového, návodového přístupu i k postavám a dějům moderního románu či novely, jejichž bezprostředně, vzorově pojetá normotvorná hodnota může mít negativní účín. Nejen výroky k dílům moderní experimentující literatury, ale i výroky ke klasické beletrii svědčí o velmi závažných mezerách v literární výchově mládeže ve školách, setrvávající často jen na popisu děje, postav a nepožadující postihu hlubšího smyslu postavy, děje a potom celkového díla. Nejde přitom jen o následky čtenářské nevyspělosti, jde i o celkovou nevyspělost lidskou, o nedostatečnou vybavenost pro emocionální, racionální a etickou orientaci v životě dnešní společnosti.

U učňů	Celkem 1609	U středoškoláků	Celkem 885	U vysokoškoláků	Celkem 269
Vinnetou (May: <i>Vinnetou</i>)	165	Vinnetou	38	Švejk (Hašek)	19
A. Meresjev (Polevoj: <i>Příběh opravdového člověka</i>)	77	J. Fučík	34	Atka (Rolland: <i>Okouzlená duše</i>)	17
J. Fučík (Fučík: <i>Reportáž</i>)	74	A. Sokolov	32	M. Curie (životopisy)	16
Tarzan	32	M. Curie (životopisy)	31	P. Korčagin (Ostrovskij: <i>Jak se kalila ocel</i>)	15
Manon Lescaut (Nezval)	28	d'Artagnan (Dumas: <i>Tři mušketýři</i>)	28	Roby a Pat (Remarque: <i>Tři kamarádi</i>)	14
A. Sokolov (Šolochov: <i>Osud člověka</i>)	21	Goldring-Komarov (Dold-Michajlyk: <i>Velká hra</i>)	27	J. London (<i>Námočník na koni</i>)	11
Helenka (Pujmanová-trilogie)	19	Old Shatterhand	24	Yossarián (Heller: <i>Hlava XXII</i>)	9
Lenka (Majerová: <i>Nejkrásnější svět</i>)	17	Pavel, Ester (Otčenášek: <i>Romeo, Julie a tma</i>)	21		
d'Artagnan (Dumas: <i>Tři mušketýři</i>)	16	Oleg Koševoj (Koševaja: <i>Můj syn</i>)	19		
Olda (Kříž: <i>Úsek častých nehod</i>)	15	Cyrano z Bergeracu (Rostand)	18		

Jak ukazuje tabulka pořadí oblíbených autorů z čtyř v poslední době (tj. na jaře r. 1965), nejvyššího stupně obliby dosahuje z našich současných autorů Ladislav Mňačko, ze zahraničních pak Erich Maria Remarque.

Zatímco mezi studujícími vyšší obliby dosáhl román *Smrt si říká Engelchen* a zprostředkoval dnešní mladé generaci velmi působivý obraz boje našich národů proti fašismu, ve čtenářském podvědomí zaměstnaných mladých lidí (starších věkových skupin) se Mňačko zapsal především *Opožděnými reportážemi*, které bezesporu sehrály významnou sociálně gnoseologickou roli v odhalování deformujících jevů kultu osobnosti. Četní mladí čtenáři Mňákových reportáží oceňují občanskou zainteresovanost a statečnost, s jakou autor zobrazil sociálně psychické a etické důsledky „kultu“ v době, „kdy zdaleka ne

vše bylo objasněno a otevřeně řečeno“. Z těchto hledisek sehrály Mňákovy reportáže velmi pozitivní úlohu. Jiná část výpovědi svědčí ovšem i o tom, že na část mladých lidí, zejména v prvních dvou věkových skupinách, zapůsobila kniha jako „otřes“, jako rozčarování z iluzí v bezkonfliktní verzi předkládaných a vytvářených zejména na školách. Pro tu mládež, která ve svém sociálním postavení má velmi omezené možnosti konfrontace takových iluzí s rozporuplnou praxí, byla zřejmě literatura tohoto typu zdrojem ideové skepse. To ovšem navozuje dost těžko zodpověditelnou otázku, zda takovýto „otřes“, zprostředkovaný dobrým uměleckým dílem, není lehčí a méně zranitelný než otřes nezprostředkovaný, náraz samotné konfliktní skutečnosti.

Oblibu „favorita“ současné zahraniční prózy, E. M. Remarquea, dostatečně vy-

Oblíbení autoři studující mládeže								Oblíbení autoři zaměstnané mládeže (nediferencované) – jen jako celku	
U učňů	Celkem respondentů 1609	U žáků SOŠ, OŠ	Celkem respondentů 550	U žáků SVVŠ	Celkem respondentů 335	U vysokoškolků	Celkem respondentů 269	U zaměstnané mládeže	Celkem respondentů 2587
May (Vinnetou)	202	Mňačko (Smrt si říká Engelchen)	38	Feuchtwanger, Remarque	27	Remarque	24	Remarque	180
Verne	47	Remarque	31	Mňačko (Smrt si říká Engelchen)	26	Škvorecký	14	Feuchtwanger	174
Dumas	38	Otčenášek (Kulhavý Orfeus)	27	May, Dumas	10	Mňačko (Smrt si říká Engelchen)	12	Mňačko (Opožděné reportáže)	152
Mňačko (Smrt si říká Engelchen)	22	May	22	Hugo, Sienkiewicz, Škvorecký	8	Hrabal	11	Dold-Michajlyk	92
Otčenášek	22	Pluhař	15	Moravia, Šmahelová	7	Steinbeck	10	Procházka	78
Remarque	17	Feuchtwanger	15	Procházka, Kříž, Otčenášek, Hrabal, Stone, Hemingway Steinbeck	6	Stone	8	Otčenášek	56
London	15	Jirásek	13	Tolstoj, Balzac, Čapek, Dickens, Trioletová, Rolland, Kafka, Curie	5	Leeová, Heller	7	May	44
Dold Michajlyk	14	Mitchelová	12	Mitchelová, Jánský, Weiss, Holub, Cooper, Dold-Michajlyk	4	Schulz	7	Jánský	33
Čapek	13	Rolland	11	Heyerdahl, Zhoř, Pujmanová, Gardner, Hašek, Prus	4	Feuchtwanger, Weiss, Otčenášek, Čapek, Hemingway	6	Dumas	30
Kříž	13	Dumas	10	—	—	Kafka, Procházka, Holub, Salinger, Tolstoj	5	Thürk	30
—	—	—	—	—	—	Jeffers, London, Jánský, Curie	4	Hrabal, Steinbeck, Škvorecký	30—27

světluje dlouhá řada celkem shodných a obdivných výroků. Přitom většina čtenářů preferuje román *Tři kamarádi*, který

literární kritikou nebývá hodnocen jako jeho nejzdařilejší. Mladí čtenáři oceňují v tomto románu především vzácné lidské

vztahy, nezištné přátelství, fascinuje je čistá a hluboká láska Roberta a Patricie. Zdá se, že tak spontánní obliba tohoto románu je výrazem kompenzace nějakého nedostatku, něčeho, co mladí lidé v současných lidských vztazích nenacházejí a co postrádají.

Přehled o oblíbě autorů podává tabulka 3.

Podivuhodná je u mládeže obliba beletrie s válečnou tematikou, zejména té, jejíž tematika je viděna s odstupem doby, prismatickým chápáním dneška. Velmi často byla citována díla: L. Mňáčka *Smrt si říká Engelchen*, M. Šolochova *Osud člověka*, J. Otčenáška *Kulhavý Orfeus*, Dold-Michajlyka *Velká hra*, J. Škvoreckého *Zbábělci*, F. Janského *Nebeští jezdci*, J. Weisse *Dům o tisíci patrech* aj. Čtené výpovědi mladých čtenářů dosvědčují, že potřeba generační a kulturně historické kontinuity je jejich subjektivní potřebou; svědčí o silné potřebě poznat, z čeho vyrostl dnešní svět, co mu předcházelo, „jak to vlastně bylo“, poznat to vše dávno minulé nejen ve formě suše, učebnicově tradovaných událostí a procesů, ale ve formě živoucí, umělecké, emocionálně působivé informace; svědčí o potřebě konfrontovat vlastnosti lidí a hodnoty dřívějších dob s vlastnostmi dnešních lidí. Jen málokterí respondenti vyjadřovali nechuf k literatuře s válečnou tematikou.

Přestože mládež (zejména některé její skupiny) se těžko dobírá pochopení starší literatury, je stupeň obliby klasické beletrie poměrně vysoký; velké oblíbě se těší i některá díla historické literatury (Feuchtwanger, Sienkiewicz aj.). Značnou zásluhu o pěstování této záliby mají bezesporu čtenářské kluby, zejména klub Máj.

Nikoliv převahu, ale velikou část tvoří ve výpovědích k otevřené otázce K. (viz dotazník) dobrodružná literatura, zejména *Vinnetou* a pak detektivky západních autorů (A. Gardnera aj.). Velmi početné hromadné vyjádření pro dobrodružnou literaturu svědčí o potřebě vzrušivé četby, která zpravidla splňuje jak požadavek „návodovosti“ líčením kritických konfliktních situací, tak požadavek zobrazení postav se zřejmými povahovými rysy. Mladí čtenáři velmi často oceňují takové vlastnosti a schopnosti jako „vědět si rady“,

být čestný, statečný, pomáhat těm, kteří to potřebují apod.

Ovládnutí světa mladých čtenářů fenoménem *Vinnetou*, a to nejen čtenářů předpubertálního, pubertálního a adolescentního období, ale i mnohem starších, je jednak důsledkem dlouhé časové mezery ve vydávání tohoto druhu dobrodružné literatury (mezery, která pak může způsobit značnou věkovou retardaci v konzumpci literárních děl), jednak je ovšem bezesporu projevem potřeby kompenzace určitých hodnot, které jako by se vytrácely ze života moderní civilizované společnosti: volnost života v přírodě a v okruhu blízkých spřízněných lidí, možnost samostatného rozhodování ve velkých osudových otázkách, neanonymita lidské statečnosti, hrdinství a čestnosti, bezprostřední a upřímné lidské vztahy aj.

Mnozí čtenáři dobrodružné literatury, zejména učňové a mladí dělníci, však poskytovali často jen kusé a stejné výpovědi v otázce k důvodu obliby zmíněné knihy. Ukazuje se, že značná část mladých čtenářů dobrodružné literatury patří k povrchnějším čtenářům, kteří sledují při četbě jenom děj, nejsou schopni se nad knihou hlouběji zamyslet, ani pak zážitek z knihy vyjádřit. Často odpovídali respondenti na otázku „proč je uvedená kniha zaujala, proč se jim líbila“ jen popisem děje.

Ve výpovědích jsou poměrně zřídka kdy uváděny knihy poezie. Jak tomu nasvědčuje řada jiných skutečností, zjištěných průzkumem, je četba poezie záležitostí natolik intimní, že velká část čtenářů neuvádla knihy básní v otevřených otázkách dotazníku. Jestliže ovšem respondenti uvedli knihu básní a zdůvodnili její oblibu, byly to výpovědi většinou velmi zajímavé a cenné. Např.: „Wolker byl mladý člověk a psal srozumitelně. Jeho básně jsem četl v nějakém zvláštním duševním rozpoložení, když jsem přemýšlel o něčem nehmotném (nemohu říci o čem) a zatoužil jsem přechít si něco krásného. Sáhл jsem po Wolkerovi a zalíbilo se mi to.“

Poměrně zřídka kdy se také vyskytovala citace populárně naučné a odborné literatury. Domníváme se, že jedním z důvodů je fakt, že zatímco pod pojmem četba rozumí většina respondentů četbu beletrie, básní ap., četbu populárně nauč-

Tabulka 4

Pořadí oblíbených druhů literatury u studující mládeže

Poř. č.	Studující celkově		Učni		Žáci SOŠ a OŠ		Žáci SVVŠ		Studující vysokých škol	
1.	detektivky	1966 28,0	detektivky	1252 31,9	detektivky	387 25,4	detektivky	229 25,4	povídky a romány ze současnosti	173 23,8
2.	rodokapsy, „červená knihovna“	1061 15,0	rodokapsy, „červená knihovna“	878 22,3	povídky a romány ze současnosti	260 17,5	povídky a romány ze současnosti	173 19,2	povídky a romány dřívějších autorů	137 18,8
3.	povídky a romány ze současnosti	945 13,4	historické romány a povídky	357 9,1	povídky a romány dřívějších autorů	207 14,0	povídky a romány dřívějších autorů	125 13,9	detektivky	107 14,7
4.	povídky a romány dřívějších autorů	803 11,4	povídky a romány ze současnosti	339 8,6	rodokapsy, „červená knihovna“	126 8,5	historické romány a povídky	77 8,5	básně	82 11,3
5.	historické romány a povídky	603 8,6	povídky a romány dřívějších autorů	334 8,5	historické romány a povídky	124 8,3	životopisy cestopisy	68 7,6	životopisy cestopisy	58 8,0
6.	životopisy cestopisy	437 6,2	vědecko-fantastická literatura	246 6,3	životopisy cestopisy	123 8,2	básně	68 7,6	odborná literatura	51 6,9
7.	básně	422 5,9	životopisy cestopisy	188 4,8	básně	120 8,0	vědecko-fantastická literatura	54 6,0	historické romány a povídky	45 6,1
8.	vědecko-fantastická literatura	407 5,8	básně	152 3,9	vědecko-fantastická literatura	80 5,6	rodokapsy, „červená knihovna“	48 5,3	populární naučná literatura	37 5,1
9.	odborná literatura	209 3,0	odborná literatura	96 2,5	odborná literatura	34 2,2	populární naučná literatura	30 3,3	vědecko-fantastická literatura	27 3,7
10.	populární naučná literatura	137 2,0	populární naučná literatura	45 1,2	populární naučná literatura	25 1,7	odborná literatura	28 3,1	rodokapsy, „červená knihovna“	9 1,2

Tabulka 5

Pořadí oblíbených druhů literatury u pracujících mládeže

Poř. č.	Pracující celkově		Dělníci a zaměstnanci nekvalifikovaní		Zemědělci		Kvalifikovaní dělníci		Středně odborní pracovníci		Příslušníci inteligence	
1.	detektivky	1675 24,8	detektivky	314 26,4	rodokapsy, „červená knihovna“	26 26,6	detektivky	363 28,0	detektivky	820 24,4	detektivky	159 21,2
2.	povídky a romány dřívějších autorů	1114 16,5	rodokapsy, „červená knihovna“	194 16,3	povídky a romány ze současnosti	21 19,1	povídky a romány ze současnosti	166 12,8	povídky a romány dřívějších autorů	558 19,4	povídky a romány ze současnosti	155 20,6
3.	povídky a romány ze současnosti	1060 15,7	povídky a romány ze současnosti	148 12,4	detektivky	19 17,3	povídky a romány dřívějších autorů	162 12,5	povídky a romány ze současnosti	570 16,8	povídky a romány dřívějších autorů	134 17,8
4.	historické romány a povídky	669 9,9	povídky a romány dřívějších autorů	146 12,3	povídky a romány dřívějších autorů	14 12,7	historické romány a povídky	140 10,8	historické romány a povídky	348 10,3	odborná literatura	87 11,5
5.	životopisy	653 9,7	historické romány a povídky	127 10,7	historické romány a povídky	11 10,0	životopisy	126 9,7	životopisy	343 10,1	životopisy	68 9,1
6.	rodokapsy, „červená knihovna“	427 4,1	životopisy	106 8,9	životopisy	10 9,2	rodokapsy, „červená knihovna“	112 8,6	básně	230 6,8	básně	49 6,5
7.	básně	416 6,2	básně	76 6,4	populární naučná literatura	3 2,7	vědecko-fantastická literatura	70 5,4	vědecko-fantastická literatura	127 3,7	historické romány a povídky	43 5,7
8.	odborná literatura	278 4,1	vědecko-fantastická literatura	37 3,1	básně	3 2,7	odborná literatura	60 4,6	odborná literatura	109 3,2	vědecko-fantastická literatura	29 3,8
9.	vědecko-fantastická literatura	276 3,9	populární naučná literatura	22 1,8	odborná literatura	1 0,9	básně	58 4,5	rodokapsy, „červená knihovna“	92 2,7	populární naučná literatura	25 3,3
10.	populární naučná literatura	149 2,2	odborná literatura	19 1,6	vědecko-fantastická literatura	1 0,9	populární naučná literatura	27 2,1	populární naučná literatura	72 2,1	rodokapsy, „červená knihovna“	3 0,4

né a odborné literatury váže spíše k pojmu studia. Častěji byly tituly naučné literatury uváděny u výše kvalifikovaných skupin zaměstnané mládeže.

Z mnoha výpovědí mladých lidí i z výsledků uzavřených otázek je patrné, že četba knih hraje v našich podmínkách i při mnohosti atraktivních kulturních prostředků významnou roli při emocionální a morální kultivaci mládeže a že je velmi žádoucí podporovat rozvíjení jejich čtenářských zájmů; to ovšem znamená dát plnou podporu všem účinným prostředníkům mezi knihou a mladým čtenářem, které má naše civilizovaná společnost k dispozici.

Kvalitativní stránku četby jsme zjišťovali i uzavřenou otázkou k preferenci druhů literatury. Z výsledných tabulek jsme sestavili pořadí uvedené v tab. 4 a 5.

Prvenství detektivek a jiné dobrodružné literatury téměř ve všech sociálně profesionálních skupinách studující i zaměstnané mládeže potvrzuje závěr analýzy otevřených výpovědí o silné potřebě dějově vzrušivé četby u mladých lidí. Výjimku tvoří pouze studující vysokých škol, u nichž před detektivkami na prvním místě pořadí figurují povídky a romány ze současnosti a povídky a romány dřívějších autorů. Druhou výjimkou jsou zemědělci, u nichž na prvním místě dominují rodokapsy a červená knihovna. Poměrně vysoké údaje u rodokapsů-červené knihovny v některých skupinách korigují poněkud náš závěr ze snímku oblíbené četby.

Zajímavá je pozice povídek a románů ze současnosti. Z tabulek je patrné, že její vysoká obliba je především záležitostí kvalifikovaných mladých lidí a těch, kteří se na kvalifikované povolání připravují. I u ostatních skupin je ovšem postavení této literatury vysoké. Například u mladých zemědělců zaujímají povídky a romány ze současnosti druhé místo, u dělníků a zaměstnanců třetí místo. Třetí místo zaujímá tato literatura rovněž u učňů. Vysoká je i obliba beletrie dřívějších autorů (druhé až čtvrté místo). Při významovém ohraňování této alternativy docházelo k určitým nejasnostem. Výzkumníci byli poučeni o zařazování různých děl do té či oné alternativy.

Historické povídky a romány zaujímají většinou rovněž významná postavení,

u studujících vysokých škol a příslušníků inteligence zaujímají však až sedmé místo.

Zajímavá je výrazně vzestupná křivka pozic básní u studující mládeže podle námi zvoleného pořadí typů škol. U pracujících je pozice básní v prvních třech skupinách nízká; podstatně nižší údaje k oblibě básní u kvalifikovaných dělníků na rozdíl od první skupiny dělníků lze vysvětlit věkovou strukturou těchto skupin a strukturou podle pohlaví. (Viz převaha 1. věkové skupiny a žen v 1. sociálně profesionální skupině pracujících.)

Poměrně nízké údaje byly zjištěny u populárně naučné a odborné literatury, zejména u skupin, jež podle jiného zjištění převážně nejsou zainteresované na dalším vzdělávání a zvyšování kvalifikace. Domníváme se, že k tomuto umístění zmíněných druhů došlo zejména v důsledku nadměrné přitažlivosti jiných, emocionálně působivějších druhů.

V další etapě výzkumu bude nezbytné prověřit skutečné postavení druhů literatury dalšími otázkami, např. osvědčenou otázkou — pořadím fiktivních titulů.

Životopisy a cestopisy zaujímají význačnější postavení u žáků SVVŠ a studujících vysokých škol, a potom u středně odborných pracovníků a příslušníků inteligence. Můžeme-li přijmout závěr hodnocení sociografického snímku o významnosti tohoto literárního druhu pro životně názorovou orientaci, můžeme dodat, že pravděpodobně právě v těchto skupinách se zmíněná potřeba projevuje nejbezprostředněji a nejnaléhavěji.

Pohled na druhovou strukturu četby z hlediska socioprofesionálních skupin je ovšem velmi globálním pohledem. Mnohem plastičtější obraz vyplyne z vnitřního členění podle pohlaví a pak podle věkových skupin. Tak existují např. značné rozdíly v četbě poezie u mužů a žen. Ve všech sociálně profesionálních skupinách jsou ženy častějšími čtenářkami poezie než muži. Totéž platí o četbě prózy ze současnosti a prózy dřívějších autorů. Obrácený je ale poměr u odborné literatury a u detektivek; ovšem zatímco rozdíl procentních podílů jsou u odborné literatury mezi muži a ženami značné, u detektivek nejsou tak markantní. Ženy, zejména zaměstnané, jsou poměrně častými čtenářkami detektivek. (V I. skupině m. 28,7 — ž. 25,7; ve III. skup. m. 28,2 — ž. 27,6 ap.)

Jak mnoho a jak často mladí lidé čtou,

tedy kvantitativní stránku četby, jsme zkoumali otázkami k četosti a rozsahu četby, které byly částečně otázkami kontrolními. Otázka k četosti četby zněla: „Lidé mají dnes většinou málo času na své záliby, někteří se jen zřídka dostávají k četbě knihy. Jak často se Vy dostáváte k četbě knihy (zábavné, odborné aj. literatury)?“ Následovaly tyto alternativy: 1. často (tj. jednou až dvakrát týdně), 2. někdy (tj. asi jednou za 2 týdny), 3. zřídka (tj. asi jednou za měsíc či za 2 měsíce), 4. nečtu knihy. Výsledky otázky znázorňuje tabulka 6.

Údaje tabulky svědčí o poměrně vysoké četosti četby naší studující mládeže. Přesto vysoké číslo zřídka čtoucíh (mezi něž mohla „spadnout“ i určitá část nečtenářů), totiž číslo 499, není malé. Korespon-

duje s údajem 415 učňů, kteří se projeví jako nezainteresovaní čtenáři v otevřené otázce k oblíbenosti knih. Zejména u učňů je podíl zřídka čtoucíh poměrně vysoký. Je to 22,9 %, zatímco například mezi žáky SVVŠ je to 10,0 %, mezi vysokoškoláky 8,9 %. Tyto výsledky svědčí o značných rozdílech v kvantitě četby a čtenářského zájmu podle profesionálních skupin. Výrazně odlišné podíly má zvláště skupina učňů; nevyznívají příznivě pro hodnocení situace v četbě knih této skupiny a nutí k zamyšlení nad zlepšením hmotných i duchovních podmínek motivace a pěstování čtenářského zájmu mezi učiteli.

Jaká je četost četby u pracujících mladých lidí? I zde se prokázala vysoká závislost na kvalifikační úrovni respondentů. Nejvyšší podíly častých čtenářů má skupina příslušníků inteligence, za ní ná-

Tabulka 6

Četost četby

Sociálně profesionální postavení	Počet a procento studujících čtoucíh											
	často		někdy		zřídka		nečtou		neuvedli		celkem	%
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%		
Učni	620	38,5	572	35,5	368	22,9	47	3,0	2	0,1	1609	100
Žáci SOŠ, OŠ	281	51,1	198	36,0	71	12,9	—	—	—	—	550	100
Žáci SVVŠ	186	56,0	112	34,0	36	10,0	1	—	—	—	335	100
Studenti vysokých škol	180	67,0	63	23,4	24	8,9	2	0,7	—	—	269	100
Celkem	1267	46,0	945	34,1	499	18,1	50	1,8	2	—	2763	100

	Počet a procento pracujících čtoucíh											
	často		někdy		zřídka		nečtou		neuvedli		celkem	%
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%		
Dělníci a zaměstnanci nekvalifikovaní	159	31,4	160	31,6	136	26,9	48	9,5	3	0,6	506	100
Zemědělci	10	15,8	18	28,6	28	44,5	7	11,1	—	—	63	100
Kvalifikovaní dělníci	207	41,5	164	32,9	121	24,2	7	1,4	—	—	499	100
Středně odborní pracovníci	683	55,0	364	29,3	188	15,2	6	0,5	—	—	1241	100
Příslušníci inteligence	171	61,5	77	27,7	29	10,4	1	0,4	—	—	278	100
Celkem	1230	47,5	783	30,3	502	19,4	69	2,7	3	0,1	25	

sledují středně odborní pracovníci, pak kvalifikovaní dělníci, nekvalifikovaní dělníci a zaměstnanci, nejnižší podíl mají zemědělci. Podobně je tomu — ovšem obráceně — v údajích nečtoucích. Nejvyšší procento nečtoucích je mezi zemědělci.

Větší podíl častých čtenářů v celkovém vzorku zaměstnaných tvoří ženy (ženy 50,5 % — muži 43,4 %); ženy mají procentuálně převahu mezi častými čtenáři 1., 4. a 5. socioprofesionální skupiny. Nečtoucích žen je všude výrazně méně než nečtoucích mužů. Ženy se ukázaly být častějšími a zainteresovanějšími čtenáři oproti mužům. Tyto závěry se shodují s výsledky některých jiných našich výzkumů, například výzkumů profesora A. Jurovského (viz A. Jurovský: *Kulturní vývin mládeže*, Bratislava 1965).

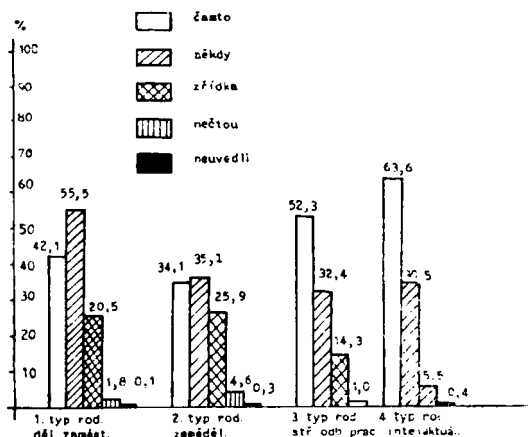
Častost četby studujících jsme zkoumali také z hlediska velikosti obce. Závislost se podle chí-kvadrát testu ukázala být významná na 1 % hladině významnosti.

Předpokládali jsme, že četbě jako poměrně individuálnímu či „komornímu“ kulturnímu zájmu jsou prospěšnější podmínky venkova, tedy menších obcí, „nehrožovaných“ přemírou kulturních vlivů a možností ke kulturně zájmovému trávení volného času. Výzkum prokázal pravý opak. Křivka častých čtenářů v našich tabulkách má směrem od malých obcí k velkým městům výrazně vzestupnou tendenci a v posledních dvou — záporných — rubrikách jsou křivky téměř jednoznačně sestupné. Můžeme tedy vyvodit závěr, že velká města jsou v současné době i při mnohosti kulturních vlivů a stimulů relativně příznivým prostředím pro četbu knih studující mládeže, zatímco v menších obcích zbývá mnoho udělat pro propagaci dobré knihy, pro získávání a výchovu mladých čtenářů, pro rozšíření a zkvalitnění prodeje i půjčování knih. Při tom ovšem nelze pustit ze zřetele vazby mezi velikostí obce a typem vzdělání. Tabulka těchto dvou faktorů prokazuje významnou přímou závislost velikosti obce a „výšky“ vzdělání.

Srovnání frekvence četby knih studujících mladých lidí podle typů rodiny nasvědčuje, že byla do značné míry oprávněná naše domněnka o vlivu kulturnosti rodiny a kvalifikační úrovně jejích dospělých členů na četbu knih u mladých lidí. Svědčí o tom graf 1, na němž je pa-

trná výrazně sestupná křivka častosti četby u studujících z rodin příslušníků inteligence a vysoká hodnota prvního stupně častosti.

Graf 1

Naši hypotézu potvrzuje i srovnání hodnot častých čtenářů mezi jednotlivými typy rodiny.

Tabulka 7

Často čtoucí	Rodina			
	dělnicko-zaměstnanecká	zemědělsko-dělnická	středně odborného pracovníka (ú)	příslušníka (ú) inteligence
v %	42,1	34,1	52,3	63,6

Poznámka: Typizaci rodiny jsme provedli na základě kombinací sociálně profesionálního postavení rodičů, a to takto: do 1. typu jsme zahrnuli rodiny dělníků a zaměstnanců nekvalifikovaných i vyučených, do 2. typu — rodiny s oběma rodiči zemědělci či rodiny s jedním rodičem zemědělcem a jedním dělníkem nebo zaměstnancem, do 3. typu byly zahrnuty rodiny, v nichž oba rodiče jsou středně odborní pracovníci či jeden z nich je středně odborný pracovník, do 4. typu byly zahrnuty rodiny s oběma rodiči intelektuály či s jedním rodičem intelektuálem. Při zařazování do 3. a 4. typu mělo přednost hledisko kvalifikace před hlediskem zaměstnání v zemědělství.

Rovněž test chí-kvadrát dokázal vysokou závislost v této a dalších souvislostech kvantity četby a typu rodiny. — Kvantitu četby jsme zkoumali také otázkou k rozsahu četby, která zněla: „Kolik

knih jste přečetl(a) v posledních čtyřech týdnech?" Takto formulovaná otázka přinášela nutné zkreslení pro tak konkrétní stanovení poměrně krátkého časového úseku. Odstraňovala však nebezpečí zprůměrnování, při němž respondenti zpravidla tendují k vyšším číslům. Odlišení naprostých nečtenářů a nečtenářů vymezeného časového úseku jsme zajistili dvojí negativní alternativou.

Jak je patrné z výsledků vzorků studujících, velmi dobře z našeho zjišťování vycházejí žáci SVVŠ, u nichž křivka rozsahu četby od jedné knihy ke třem roste, zatímco u všech ostatních klesá či kolísá. Hodnotná je křivka rozsahu četby i u žáků SOŠ a učňů, i když v údajích o četbě čtyř knih už dosti prudce klesá. Velmi odlišnou křivku má tendence rozsahu četby u vysokoškoláků. Poměrně rovnoměrně klesá ke čtyřem knihám, u kategorie „pět a více knih“ ale prudce stoupá. Mezi vysokoškoláky je 22,3 % těch, kteří čtou pět a více knih měsíčně. Podíl dočasných nečtenářů je nejvyšší u učňů, poměrně vysoký je ale i u vysokoškoláků (předzkouškové období), nejnižší je u středoškoláků. Nejvíce naprostých nečtenářů je mezi učiteli.

Z tabulky rozsahu četby pracujících, tj. zaměstnaných mladých lidí, vysvítá opět přímá závislost na sociálně profesionálním postavení. Nejvyšší podíl ve sloupci čtenářů pěti a více knih mají příslušníci inteligence; následují: středně odborní pracovníci, kvalifikovaní dělníci, nekvalifikovaní dělníci a zaměstnanci a nejnižší podíl mají zemědělci. Dočasných nečtenářů je výrazně nejvíce mezi zemědělci, pak — již méně — mezi nekvalifikovanými dělníky a zaměstnanci a mezi kvalifikovanými dělníky. Nejnižší údaje mají příslušníci inteligence. Čtenářů jedné knihy za období čtyř týdnů je relativně hodně mezi příslušníky inteligence a kvalifiko-

vanými dělníky. Nečtoucími je nejvíce mezi zemědělci, nejméně nečtenářů je mezi příslušníky inteligence (0,4 %).

Detailněji nás zajímalo i srovnání rozsahu četby učňů z hlediska jejich základních způsobů bydlení (roděče, internát). Tabulka 8 prozrazuje, že rozdíl není velký, je však přesto markantní. Téměř ve všech kladných rubrikách jsou vyšší čísla u učňů bydlících u rodičů, v negativních rubrikách jsou u této části učňů nižší.

Rovněž test chí-kvadrát prokázal v tomto případě závislost, a to na 5⁰,0 hladině významnosti.

Uvedené srovnání dokazuje, že v učňovských zařízeních je nutno vytvářet příznivější hmotné a lidské podmínky pro četbu knih, pro rozvíjení čtenářských zájmů učňů, pro jejich individuální výchovu jako čtenářů odborné, ale i krásné literatury. (Podle našeho názoru dobrá a vhodně vybraná četba kultivuje vnitřně mladého člověka daleko spíše než řada jiných činností, jež jsou zatím preferovány nejenom učiteli, ale i jejich vychovateli.)

Pokusili jsme se také zjistit závislost mezi navštěvováním kina a rozsahem četby. Z výsledků našich dvou základních celků nelze vyvodit závěr, že by vysoká návštěvnost kina s sebou nesla nízký rozsah četby. Tabulky naznačují, že kino pravděpodobně značně ovlivňuje četbu knih a naopak.

Jaké důvody nízké četosti četby knih uváděli mladí lidé nejčastěji?

Velmi často byl uváděn nedostatek oblíbeného druhu knih, markantně vystupující zejména u učňů. U zaměstnaných mladých lidí ve všech sociálně profesionálních skupinách dominuje nedostatek času. U 1., 3. a 4. skupiny je na druhém místě nedostatek oblíbeného druhu knih, u 2. skupiny — bezradnost při výběru, u 5. skupiny — nedostatek vhodného pro-

Tabulka 8

Způsob bydlení učňů	1		2		3		4		5		6		Nečtenáři		Neučedli		Celkem	
U ro- dičů	271	29,0	223	23,8	153	16,3	96	10,2	105	11,2	77	8,1	10	1,1	3	0,3	938	100 %
V in- terná- tě	157	23,8	181	27,4	102	15,5	64	9,7	66	10,0	71	10,7	17	2,6	2	0,3	660	100 %

Tabulka 9

Pořadí zdrojů informací o knihách

Poř. č.	Studující celkem		Uční		Žáci SOŠ, OŠ		Žáci SVVŠ		Studující vysokých škol	
1.	od přátel, známých	39,0	od přátel, známých	40,0	od přátel, známých	39,0	od přátel, známých	35,7	od přátel, známých	37,5
2.	od rodičů, příbuzných	12,6	od rodičů, příbuzných	13,3	od rodičů, příbuzných	12,4	z novin, časopisů	15,7	z novin, časopisů	25,8
3.	z novin, časopisů	10,9	od chlapce, dívky	9,9	z novin, časopisů	10,8	od rodičů, příbuzných	14,1	z propagačních materiálů, knižních novinek	13,8
4.	od chlapce, dívky	8,1	v knihovně	8,0	z rozhlasu	9,1	z rozhlasu	7,6	od rodičů, příbuzných	7,0
5.	z rozhlasu	7,5	z rozhlasu	7,4	v knihovně	8,2	v knihovně	6,8	od chlapce, dívky	5,4
6.	v knihovně	7,3	z novin, časopisů	7,2	od chlapce, dívky	6,9	z propagačních materiálů, knižních novinek	5,7	z rozhlasu	4,3
7.	z propagačních materiálů, knižních novinek	4,7	z televize	6,3	z propagačních materiálů, knižních novinek	4,8	v prodejně	5,2	v prodejně	3,7

(Pokrač. na str. 298)

(Pokračování tabulky 9)

Poř. č.	Pracující celkem		Dělníci, zaměstnanci nekvalifikovaní		Zemědělci		Kvalifikovaní dělníci		Středně odborní pracovníci		Příslušníci inteligence	
1.	od přátel, známých	32,8	od přátel, známých	35,4	od přátel, známých	25,3	od přátel, známých	33,1	od přátel, známých	32,7	od přátel, známých	28,6
2.	z novin, časopisů	14,9	od rodičů, příbuzných	11,7	od chlapce, dívky, manžela (ky)	13,3	z rozhlasu	12,1	z novin, časopisů	16,4	z novin, časopisů	22,0
3.	z propagačních materiálů, knižních novinek	12,2	od chlapce, dívky, manžela (ky)	11,4	z novin, časopisů	12,1	z novin, časopisů	11,3	z propagačních materiálů, knižních novinek	14,6	z propagačních materiálů, knižních novinek	20,6
4.	od chlapce, dívky, manžela (ky)	9,8	z rozhlasu	10,1	v prodejně	7,2	od chlapce, dívky, manžela (ky)	11,2	od chlapce, dívky, manžela (ky)	9,3	od chlapce, dívky, manžela (ky)	7,3
5.	z rozhlasu	8,9	z novin, časopisů	9,6	od rodičů, příbuzných	6,0	od rodičů, příbuzných	8,2	z rozhlasu	7,3	v prodejně	6,7
6.	od rodičů, příbuzných	7,1	z televize	6,3	z televize	4,8	z propagačních materiálů, knižních novinek	7,5	od rodičů, příbuzných	6,3	z rozhlasu	5,6
7.	v prodejně	6,1	v prodejně	5,4	z propagačních materiálů, knižních novinek	3,6	v prodejně	7,0	v prodejně	5,9	od rodičů, příbuzných	3,1

Poř.	Studující celkově		Učni		Žáci SOŠ, OŠ		Žáci SVVŠ		Studující vysokých škol	
1.	sport	1394 17,5	sport	905 19,3	čtení	241 15,4	sport	178 18,2	čtení	158 20,5
2.	čtení	953 11,9	schůzka s přáteli, s dívkou, s chlapcem	561 12,0	sport	232 14,9	čtení	140 14,4	kulturní podniky	113 14,7
3.	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	855 10,7	čtení	414 8,8	kulturní podniky	193 12,4	kulturní podniky	117 12,0	studium	92 12,0
4.	kulturní podniky	827 10,4	kulturní podniky	404 8,6	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	152 9,7	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	70 7,2	sport	79 10,3
5.	společenský tanec	527 6,6	společenský tanec	374 8,0	poslech hudby	90 5,8	studium	69 7,1	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	72 9,3
6.	poslech televize	444 5,6	poslech televize	304 6,5	společenský tanec	87 5,6	společenský tanec	60 6,2	posezení v restauraci	38 4,9
7.	poslech hudby	381 4,8	motorismus	293 6,3	studium	84 5,4	poslech televize	56 5,7	odpočinek	34 4,4
8.	turistika	371 4,6	turistika	225 4,8	poslech rozhlasu	80 5,1	poslech rozhlasu	45 4,6	poslech hudby	32 4,2
9.	motorismus	366 4,5	poslech hudby	215 4,6	turistika	78 5,0	poslech hudby	44 4,5	turistika	31 4,0
10.	poslech rozhlasu	353 4,4	poslech rozhlasu	205 4,4	poslech televize	68 4,3	umělecké záliby	44 4,5	poslech rozhlasu	23 3,0
11.	studium	346 4,3	posezení v restauraci	146 3,1	umělecké záliby	62 4,0	turistika	37 3,8	umělecké záliby	22 2,9
12.	posezení v restauraci	230 2,6	odpočinek	119 2,5	motorismus	41 2,6	práce	24 2,5	poslech televize	16 2,1

(Pokračování tabulky 10)

13.	umělecké záliby	220 2,7	studium	101 2,2	práce	36 2,3	sběratelství	23 2,4	motorismus	15 2,0
14.	odpočinek	191 2,4	umělecké záliby	92 2,0	posezení restauraci	35 2,2	motorismus	17 1,7	sběratelství	9 1,2
15.	sběratelství	149 1,9	sběratelství	89 1,9	sběratelství	28 1,8	odpočinek	16 1,6	práce	8 1,0
16.	práce	136 1,7	práce	68 1,4	odpočinek	22 1,4	zájmové kroužky	12 1,2	společenský tanec, veřejná činnost	6 0,8
17.	zájmové kroužky	93 1,2	stolní hry	65 1,4	zájmové kroužky	17 1,1	posezení v restauraci	11 1,1	stolní hry	4 0,5
18.	stolní hry	76 0,9	zájmové kroužky	61 1,3	veřejná činnost	7 0,5	stolní hry	4 0,4	zájmové kroužky	3 0,4
19.	veřejná činnost	37 0,5	veřejná činnost	22 0,5	stolní hry	3 0,2	veřejná činnost	2 0,2	—	—

Poř. č.	Pracující celkově		Dělníci, zaměstnanci nekvalifikovaní		Zemědělci		Kvalifikovaní dělníci		Středně odborní pracovníci		Příslušníci inteligence	
1.	četba	1045 13,8	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	169 11,8	poslech televize	24 14,2	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	163 11,2	četba	619 16,8	četba	144 17,7
2.	kulturní podniky	867 11,5	poslech televize, kulturní podniky	140 9,8	motorismus	19 11,3	sport	153 10,5	kulturní podniky	492 13,4	kulturní podniky	98 12,1
3.	poslech televize	706 9,3	společenský tanec	136 9,5	četba	17 10,0	četba	141 9,6	poslech televize	376 10,3	studium	85 10,5
4.	sport	699 9,2	sport	130 9,1	poslech rozhlasu	16 9,5	kulturní podniky	123 8,4	sport	332 9,0	sport	80 9,9
5.	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	631 8,3	četba	124 8,7	kulturní podniky, odpočinek	14 8,3	poslech televize	115 7,8	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem	248 6,8	poslech televize	51 6,3
6.	turistika	411 5,4	motorismus	90 6,3	společenský tanec, schůzky s přáteli	12 7,1	motorismus	103 7,0	práce	227 6,2	turistika	50 6,1
7.	společenský tanec	408 5,4	odpočinek	82 5,7	práce, poslech hudby	8 4,7	společenský tanec	94 6,4	turistika	222 6,0	schůzky s přáteli, s dívkou, s chlapcem, práce	39 4,8
8.	motorismus	401 5,3	poslech rozhlasu	76 5,3	posezení v restauraci	7 4,1	posezení v restauraci	82 5,6	studium	193 5,2	motorismus	35 4,3
9.	studium	392 5,2	posezení v restauraci	74 5,2	turistika	5 3,0	studium	75 5,1	motorismus	154 4,2	poslech hudby	33 4,1
10.	práce	382 5,1	turistika	64 4,4	sport	4 2,4	poslech rozhlasu, poslech hudby	71 4,9	společenský tanec	150 4,1	odpočinek	28 3,5

(Pokračování tabulky 11)

11.	odpočinek	317 4,2	práce	59 4,1	sběratelství	3 1,8	turistika	70 4,8	odpočinek	139 3,8	veřejná činnost	26 3,2
12.	poslech rozhlasu	302 4,0	poslech hudby	51 3,5	stolní hry, veřejná činnost	2 1,2	odpočinek	54 3,7	poslech hudby	128 3,5	umělecké záliby	24 3,0
13.	poslech hudby	291 3,9	studium	38 2,6	studium, umělecké záliby	1 0,6	práce	49 3,3	poslech rozhlasu	120 3,2	poslech rozhlasu	19 2,3
14.	posezení v restauraci	241 3,2	sběratelství	17 1,2	—		sběratelství, veřejná činnost	24 1,6	umělecké záliby	78 2,6	společenský tanec	16 2,0
15.	umělecké záliby	128 1,7	zájmové krouž- ky, veřejná činnost	12 0,9	—		zájmové kroužky	22 1,5	posezení v restauraci	66 1,8	sběratelství	14 1,7
16.	veřejná činnost	115 1,5	umělecké záliby	10 0,7	—		umělecké záliby	15 1,3	veřejná činnost	51 1,4	posezení v restauraci	12 1,5
17.	sběratelství	93 1,2	stolní hry	6 0,4	—		stolní hry	7 0,5	sběratelství	35 0,9	zájmové kroužky	6 0,7
18.	zájmové kroužky	64 0,8	—		—		—		zájmové kroužky	24 0,6	stolní hry	4 0,5
19.	stolní hry	36 0,5	—		—		—		stolní hry	17 0,5	—	

středí. U žen všude výrazněji vystupuje nedostatek času. Z poměrně vysokých údajů u alternativ „nedostatek oblíbeného druhu literatury“ vyplývají nové otázky k strukturování ediční politiky i k vybavování knihoven.

Zdroje informací o knihách

Jak je patrné z uvedeného pořadí (tabulka 9), ve všech sociálně profesionálních skupinách našich vzorků dominují jednoznačně přátelé, kamarádi a známí jako nejčastější zdroje informací o knihách. Tato priorita svědčí o značném vlivu bezprostředních přátelských kontaktů v četbě knih, v dovádění se o nich.

U sociálně profesionálních skupin, v nichž převažují nižší věkové skupiny a jež ve svém celku nejsou cílevědomě zaměřeny na četbu knih, obsazuje 2. místo alternativa „od rodičů, příbuzných“. U skupin pravděpodobně cílevědoměji zaměřených na četbu knih a usilujících o to, mít přehled o vydávaných knihách, zaujímají významné postavení alternativy „z novin a časopisů“ a „z propagačního materiálu, knižních novinek“. Tyto způsoby patrně představují cílevědomé způsoby informace. Významnou roli hrají i milostní partneři a manželé(ky). Značnou roli hraje rozhlas. Knihovny zaujímají nejvýznamnější postavení u žáků odborných a středně odborných škol. Nikoliv nevýznamnou roli hrají i u učňů, jejichž podíl je 13,4 %. Nízké postavení zaujímají knihovny jako zdroje informací

o knihách u vysokoškoláků. Celkově hrají knihovny podstatně nižší úlohu u zaměstnaných mladých lidí než u studujících. (Jak je patrné z pořadí, mezi sedmi hlavními zdroji se neobjevují ani v jedné skupině.)

Tendence v trávení volného času

Strukturu tendencí v trávení volného času jsme zjišťovali první otázkou dotazníku, v níž respondenti volili tři činnosti, jimž se věnují nejraději.

Z výsledných tabulek jsme sestavili pořadí oblíbených činností (viz tabulky 10, 11). Uvádíme je pouze jako základní informaci.

U našeho vzorku vojáků figuruje na 1. místě sport (u celku i u skupin), na 2. místě — schůzky s přáteli, s dívkou, na 3. místě — posezení v restauraci, na 4. místě poslech televize, na 5. místě motorismus.

Pořadí oblíbených činností ve volném čase, zejména pak ovšem vnitřní závislosti jejich četností podle pohlaví, věku ap., závislosti struktury tendencí ve volném čase na některých znacích četby (například na četosti četby) poskytují mnoho podkladů a podnětů k přemýšlení a hlubšímu zkoumání.

Přesvědčují, že sociologický výzkum není jen akce, ale proces; proces nejen stále hlubšího pronikání k zvolenému předmětu či výseku reality, ale i proces osvojování nástrojů a způsobů poznávání.